

Utvärdering av Clowner i äldreomsorgen

”Clowner i äldreomsorgen” har genomförts under våren 2008 som ett pilotprojekt och en del av ”Kultur i vården” i Vellinge med stöd av Kultur Skåne. Projektet är unikt då det är första gången i landet som denna satsning genomförs och utvärderas. De tre clownerna med artistnamnen; Jack (Jerker Heijkenskjöld), Fiffikus (Viveka Olofsson) och Rolf (Telonius Puktörne) från Clownronden, med lång erfarenhet från arbete med barn i sjukhusmiljö, har i Vellinge arbetat på två särskilda boenden. Clownprojektet har genomförts under en 10 veckors period med besök 1 gång i veckan av två clowner på respektive ställe. Eftersom det har varit ett projekt som tidigare inte har gjorts valde vi att genomföra det hos två olika målgrupper med två olika utförare; ett demensboende på St Knut (kommunal regi) och ett somatiskt boende på Månstorpshemmet (entreprenad). Projektet har även involverat verksamhetschefer och personal på boendena genom ett aktivt deltagande i det förberedande arbetet, vid clownbesöken, workshops och utvärderingar. Totalt omfattades ca 50 boende och 25 personal av projektet ”clowner i äldreomsorgen”.

Syfte och mål

Syfte och mål med projektet har främst varit att ta kulturen till den äldres boendemiljö när den äldre inte längre kan ta sig till kulturen. Under en sammanhängande period har de boende haft möjlighet till möten med clownerna individuellt eller i grupp, utifrån var och ens behov. Även personalen har genom sin delaktighet i projektet inspirerats till nya sätt att möta de boende och även ökat sin kulturkompetens. För Clownronden har projektet inneburit en möjlighet att få utveckla och söka nya metoder att få möta andra åldersgrupper än barn och ungdomar.

Clownernas arbetsmetoder och verktyg

Clownerna utgick från sin yrkesrolls lustfylldhet i sitt bemötande med de äldre och genom lustfylldheten i att t.ex. sjunga en sång eller en improvisation har man mött och väckt nyfikenheten hos de äldre. Vid besöken på de särskilda boendena fungerade clownerna som brobyggare i den sociala samvaron. En samvaro som skapades av clownernas sätt att möta och lyssna på var och en av de äldre. Clownerna har mestadels mött de äldre i de gemensamma utrymmena, men har även tagit initiativ till att knacka på och presentera sig för de som befann sig i sina lägenheter. Mötena har haft en spontan karaktär, syftet har inte varit att clownerna skulle ”uppträda” i vanlig bemärkelse. Clownerna har istället mött boende genom att förflytta sig med sin musik och dragit till sig fler och fler boende genom den aktivitet som satts igång. Man har i sin arbetsmetod utgått från det som hände i stunden och använt sig av det i sin improvisation. Lyssnandet har varit i fokus i mötet med varje enskild person och givande möten har uppstått även om den äldres tal har varit begränsat. Clownerna arbetar i par i syfte att åstadkomma samspel som roar och för att kunna göra individuella möten utifrån clownens och de äldres intressen. Clownerna rubbade även invanda cirklar genom att t ex för en stund överta personalens roll vid kaffepauser med servering, till allas förtjusning.

I utbildningssyfte hade clownerna en workshop med en clownkollega från Rote Nasen i Berlin, Paul Kustermann som arbetat med clownbesök hos äldre i flera år. Kustermann pratade om vikten av fysisk närhet och lyhördhet både mellan clowner och mellan clowner och boende. Clownerna har arbetat med att både få och ge fysisk beröring i form av kramar, att hålla handen och klappa på kinden. I förberedande syfte hade även clownerna en halv studiedag med musikpedagogen Birgitta Andersson som inspirerade till nya musikmetoder.

Projektets förberedande faser

Projektet har genomförts i olika faser. Initialt startade projektet med förberedande möte vid flertal tillfällen med clown, utvecklingsansvarig kultur, omsorgscoach, verksamhetschefer och personal. Under hösten 2007 arbetade clownerna med att förbereda sig genom bl.a. studiedagar och workshops med fokus på äldre. Under projektet genomfördes tre workshops för personalen med syfte att informera, utvärdera och att inspirera genom att under lekfulla former få pröva på clownernas arbetssätt. De förberedande faserna var avgörande för att få till stånd ett samarbete mellan clown och personal samt för att få förståelse för clownernas sätt att arbeta.

Dokumentation

På varje boende har två kontaktpersoner utsetts att föra dagboksanteckningar efter varje besök. Dagboksanteckningarna har haft till syfte att efter varje clownbesök dokumentera reaktioner och upplevelser hos boende och personal. Även clownerna har dokumenterat sina erfarenheter från besök och workshops.

Utvärdering

Utvärderingen utgår ifrån insamlad dokumentation.

Workshops för personal

Berörd personal har haft möjlighet att delta i tre workshops, ett i början, ett i mitten och ett i slutet av projektet. Detta för att skapa en grund för samarbete och en förståelse för clownernas sätt att arbeta. Workshopen leddes av projektansvariga clown i civil arbetsroll. Workshopen präglades av lek och sång men gav också tillfälle till reflektion och utvärdering för personalen. Många i personalgruppen upplevde att workshopstillfällena var en trevlig sammankomst för hela arbetsgruppen där man fick släppa loss, skratta och ha kul tillsammans.

Den glädje som skapades kände personalen att de omedelbart kunde ta med sig tillbaka till de äldre. Genom workshopen inspirerades personalen till nya bemötandeformer genom små medel som tex. användandet av röda clownnäsor, sång och spel på kam i möte med äldre. Någon ur personalgruppen från ett av boendena önskade att workshopen kunde ha haft mer av råd och tips istället för lek och musik.

St Knut vårdboende om clownbesöken

St Knut har en boendedel med 18 lägenheter för personer med demenssjukdom. De boende har olika grader av kognitionsnedsättningar bl.a. med tal, minne och abstraktionsförmåga. Här har clownerna, i par om två, knutit kontakt med de boende under en tioveckors period. Clownerna har fokuserat på de resurser som de boende har och hjälpt dem att minnas med hjälp av sång och musik som de äldre har kunnat sjunga med i, eller dansat spontant till. De boende som sällan deltar i de gemensamma aktiviteterna ha självmant kommit ut från sina lägenheter för att delta i musikstunderna. Clownerna har också arbetat med individuella möten kring små saker som plockats fram ur clownernas väskor, i samtal med och utan ord och med beröring t ex en ömsesidig kram eller klapp.

På St Knuts vårdboende har två undersköterskor ur personalgruppen, varit delansvariga i projektet. De har haft möte med clownerna före och efter varje besök för att diskutera de boendes reaktioner och upplevelser. På St Knut deltog en stor del av personalstyrkan i de tre workshoppen vilket gjorde att alla var väl införstådda och förberedda på vad som hände under clownernas besök. Man har också fört dagboksanteckningar, som projektdokumentation, och i dessa finns det noterat hjärtliga skratt, uttryck för tacksamhet och en stor portion nyfikenhet från de boendes sida. Det finns också noterat att boende med minnesnedsättningar har kommit ihåg clownbesöken dagarna efter besöket och kommenterat eller frågat efter clownerna!

Clownernas reflektioner från besöken på St Knut

Det var viktigt att möta samma personer vid varje besök eftersom det gav tillfälle att bygga upp ett förtroende. Detta har varit speciellt värdefullt eftersom man på St Knut mötte äldre med demenssjukdom. Reaktionen hos de boende var inte alltid omedelbar och stark därför fick clownerna arbeta in sig sakta med att bygga upp kontakten, vänja sig vid och försöka tyda även svagare reaktioner. Det tog längre tid att bygga upp förtroende med de boende med demenssjukdom trots att clownernas iakttagelse var att det blev en dramatisk ökning av äldre som deltog på demensavdelningen. Personalens kontaktpersoner var i detta arbete till god hjälp. Clownerna har upplevt arbetsmiljön som mycket positivt på St Knut. Engagemang har funnits från början både från ledning och personal som varit öppna och positiva under projektets gång. – Några boende kom ihåg oss clownerna bara efter ett clownbesök och frågade –"Var är den lille?" vilket är anmärkningsvärt och en intressant reflektion!

Månstorpshemmets vårdboende om clownbesöken

På Månstorp besökte clownerna 25 lägenheter för boende med somatiska funktionsnedsättningar. De boende på Månstorp blev väldigt nyfikna och tog snabbt kontakt med clownerna. Redan efter första besöket kunde flera av de boende komma ihåg clownernas artistnamn och frågade personalen när nästa clownbesök skulle ske. Skrattet var en röd tråd som löpte genom alla besöken och man upplevde att clownerna spred mycket glädje med bland annat sång, dans och roliga hattar. Det var viktigt för de boende att bli sedda och lyssnade till. Alla ville prata med clownerna och få deras uppmärksamhet. Clownerna hade med sig clownkort, hjärtan och andra små föremål som delades ut som en gåva till var och en. Överlämnandet av gåvan var viktig och den till synes enkla saken hade en betydelse för den som fick den i just det ögonblicket. Från dagboksanteckningarna finns det noterat att clownerna fick de äldre att skratta, inte bara att skratta, utan skratta hysteriskt. Personalen trodde vid något tillfälle att en del av de äldre grät, men det visade sig vara hjärtliga och innerliga skratt. Det fanns en självklarhet i clownernas besök och vid borden makade de boende ihop sig och stolar hämtades för att clownerna också skulle få plats. "Välkomna tillbaka" hördes i rummet varje gång de var tid för clownerna att packa ihop sina väskor.

På Månstorps vårdboende var en undersköterska ansvarig för dokumentationen och uppföljning vid clownernas besök. På workshoppen hade inte all personal möjlighet att delta vilket bidrog till att personalen inte var lika införstådda i clownernas arbetsmetoder som på St. Knut.

Clownernas reflektioner från besöken på Månstorp

I stunderna runt långbordet i terapirummet med boende och dagverksamhetsbesökare skedde ett stort utbyte. Här formades sångstunder med musik, spontant trolleri och mycket humoristisk ordväxling. Det skedde även individuella möten med de äldre i terapirummet där clownerna efter en stunds småprat fick förtroende till att få del av personliga berättelser.

Clownernas utvärdering

I mötena uppstod ett ömsesidigt bekräftande som blev viktigt för båda parter. I de sociala mötena var alla med på något sätt vid t ex allsång. Alla sjöng inte aktivt, men man var med och lyssnade, kommenterade, nynnade eller kom med förslag på fler sånger. På boendet för demenssjuka kunde samma förslag på sång komma upp om och om igen på grund av kognitiva begränsningar hos de äldre, men clownerna bejakade förslaget att sjunga sången flera gånger som om det vore första gången. När clownerna intog rollen som okunniga öppnade situationen upp för de äldre att få hjälpa till, få förklara och ställa tillräta.

Clownerna var duktiga på att skapa en god, varm och social stämning som också efterhand drog med sig de från början tveksamma. Men, även om det var projektets avsikt att få med sig så många som möjligt, var man införstådda med att riktigt alla inte kunde nås. De äldre hade friheten att välja om de ville eller inte ville vara med - en förutsättning för projektet. Den äldre hade möjligheten att komma eller gå som den önskade när clownerna var på besök.

Reflektioner

En förutsättning för projektets genomförande har varit verksamhetschefens och personalens förståelse och engagemang. Workshopen har spelat en viktig roll för personalens intresse för clownarbetet och för personalens deltagande under clownernas besök. För förståelsens skull och för att clownerna rör sig över hela boendet är det avgörande att all personal är med på workshopen inte bara en del av personalstyrkan.

De boende har spontat kramat clownerna både när de kommit och gått, vilket tyder på att den fysiska kontakten är viktig. Kulturella uttryck så som musik, allsång och dans har varit brobyggaren i kontakten mellan boende och clownerna.

Besökens kontinuitet spelade stor roll i förtroendeskapandet och igenkänning för de äldre, både för de med demens- och somatisk sjukdom. Det tog längre tid att bygga upp ett förtroende på demensavdelningarna även då clownernas bemötande var likartat på de två boendena. På boendet för de med demenssjukdom ökade däremot intresset och antalet deltagande successivt med varje besök.

Styrkan hos clownerna har bland annat varit deras lyhördhet och hänsyn till de kognitiva nedsättningarna hos de äldre. Det kan ta tid och kräva eftertanke för den äldre att förstå och uttrycka sig, vilket clownerna bemötte på ett mycket professionellt sätt. En viktig erfarenhet har varit att all kontakt måste ske på den äldres villkor.

Det finns också noterat att boende med minnesnedsättningar har kommit ihåg clownerna dagarna efter besöket och kommenterat eller frågat efter dem! Boende har kommit ihåg clownerna efter bara ett clownbesök, samtidigt som de inte har kommit ihåg andra besök, under samma period. För dokumentationen hade tydligare och enhetligare riktlinjer behövts.

Fortsättning av clowner i äldreomsorgen

Då responsen var över förväntningarna fortsätter projektet på resterande särskilda boenden i Vellinge kommun. På detta sätt säkerställer vi att samtliga boenden får ta del av detta unika pilotprojekt där Vellinge är första kommun i Sverige. Upplägget kommer att till stor del vara samma som under våren, men besöksveckorna har kortats från 10 till 7 veckor för att alla boenden ska rymmas inom budget. Under hösten kommer workshop och besök vara på Eskilsgården och Kronodalsgården. Till våren 2009 fortsätter besöken på Postiljonen.

Kristina Papai
Utvecklingsansvarig kultur

Catharina Byström
Omsorgscoach

Clownronden

Bilder från Månstorpshemmet och St Knut våren 2008.